MemoriiJurnale

Paul Bede Johnson (născut în 1928 la Manchester) este un bine-cunoscut ziarist și istoric englez. A studiat la Stonyhurst College, apoi la Magdalen College (Oxford). S-a afirmat ca jurnalist în anii ’50, la *The New Statesman*. În anii ’70, a început să aibă concepții tot mai conservatoare; pe fundalul problemelor economiei britanice, s-a opus mișcării sindicale. Susținător al lui Margaret Thatcher, a devenit unul dintre consilierii ei și i-a scris o serie de discursuri. Din 1981 până în 2009, a deținut o rubrică în *The Spectator*. S-a preocupat de problemele și evenimentele care indicau, în opinia sa, declinul general, de la educație la practicarea religiei și comportamentul social. În anul 2006, Johnson a primit din partea președintelui american George W. Bush The Presidential Medal of Freedom.

Autor prolific, a abordat cu talent și vervă cele mai diverse subiecte. Editura Humanitas a publicat câteva dintre cărțile sale fundamentale: *Intelectualii*, *O istorie a lumii moderne*, *Viața lui Isus povestită de un credincios*, *La naiba cu Picasso și alte eseuri*, *Dușmanii societății*, *Socrate. Un om pentru timpurile noastre*. Alte titluri esențiale sunt în curs de apariție: *O istorie a evreilor*, *Mozart*, *Stalin*.

Paul Johnson

Peisajul dispărut

Anii copilăriei mele

Cu ilustrațiile autorului

Traducere din engleză și note de
LILIANA DONOSE SAMUELSSON

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Cristina Jelescu, Ioana Vîlcu
DTP: Radu Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Fedprint

Paul Johnson
The Vanished Landscape. A 1930s Childhood in the Potteries
Copyright © Paul Johnson, 2004
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-50-4078-9
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

CAPITOLUL UNU

Funingine!

Memoria își deschide pentru câteva clipe o ferestruică. Suntem în 1932 și am trei ani. Mă văd cocoțat pe un zid înalt și gros de cărămidă, dar cum am ajuns acolo s-a șters din memorie. Jos de tot, e chipul neliniștit, înspăimântat, al mamei. În jurul meu se întinde peisajul acela de neuitat, Old Potteries. Din vârful zidului, ridicat la rându-i pe coama unui deal ce duce până dincolo de orașul Stoke-on-Trent, văd coșurile înalte scuipând coloane de fum, și încă mai departe, turnurile de extracție ale minelor de cărbuni, înălțându-se deasupra fabricilor de ceramică. Acestea sunt toate în formă de sticlă, ușor diferite una de alta, și grupate pe familii, cu o curte în centru. Mama caută să mă convingă să cobor pe teren sigur:

— Întoarce-te, Paul, încet. Așa, acum pune un picior înaintea celuilalt. Încetișor. Nu alerga. Mergi normal și mama te prinde când îți spune să sari. Încet. Încet. Hai, drăguțule, acum sari, te rog.

Pe urmă, sunt în brațele ei puternice, iubitoare, și fața îmi e acoperită de sărutări. Ea plânge de ușurare, iar eu, de dragul ei. Apoi, fereastra memoriei se închide.

Zidul acela înalt, care – după o legendă a familiei – ar fi putut să-mi fie fatal, aparținea unei construcții gen fortăreață, cunoscută ca fiind Stăreția, și așezată pe Hartshill, imediat în afara orașului murdar. Făcea parte dintr-un ansamblu gigantic

de clădiri ecleziastice din al treilea sfert al secolului XIX, printre care o biserică ridicată după principiile lui Ruskin, o vastă mânăstire de maici, care organizau diverse activități în folosul săracilor și bătrânilor, o școală de fete și case pentru preoți, dar nu cred că locuise cândva vreun stareț în casa noastră. Tata a închirat-o când s-a instalat cu familia în districtul ăsta, unde și-a preluat funcția de director la Școala de Artă din zona Burslem, nu departe de aici. Casa era spațioasă, dar friguroasă, umedă, și mama o detesta.

De fapt, mama detesta tot ce era legat de Potteries. Părinții mei erau din Manchester, unde m-am născut. Tatăl mamei, precum și ambii lui părinți se născuseră și ei la Manchester, iar mama mamei venea mai din nord, din Forest of Bowland, adică din inima ducatului Lancaster, „locul cel mai frumos de pe pământ". Mama era o mândră fiică a ducatului. Ar fi luptat fără doar și poate într-un nou Război al celor Două Roze, și era convinsă că sălbăticia și haosul începeau la Penini. Era mai ales mândră de Manchester – în ochii ei un oraș al luminii și culturii. Învățase la colegiul Sedgley, unde-și făcuse parțial studiile universitare și unde avea un cerc imens de rude, prieteni și cunoștințe. Manchester și Edinburgh își disputau rangul de „Atena Nordului". După Oxford și Cambridge, Manchester avea, neîndoielnic, cea mai bună universitate. De asemenea, orchestra simfonică Hallé era vestită peste tot în lume. Mama cântase în corul cantatei *Trompetistul mistic*, compusă de Sir Hamilton Harty, distinsul dirijor al orchestrei. Mai era, pe urmă, și minunatul teatru New Gaiety, condus de Miss Horniman, care punea în scenă cele mai recente piese – „chiar înainte să ajungă la Londra" – scrise de James Barrie, John Galsworthy și George Bernard Shaw. Nu că l-ar fi agreat pe Shaw în general. Dimpotrivă, „cea mai proastă speță de irlandez fanfaron, și un polemist", dar era un nume folositor în litania ei despre deliciile oferite de Manchester. „Manchester

Stăreția și zidul de pe care era cât pe ce să cad la trei ani

dă tonul națiunii", așa spunea mama și îmi amintea lupta dârză pentru comerțul liber câștigată de Manchester spre binele săracilor, care aveau nevoie de pâine ieftină. „Trebuie să fim mereu de partea celor săraci", spunea mama, „ca Isus".

Așadar, faptul că ne-am mutat de la Manchester la Potteries a însemnat pentru mama un declin catastrofal de la înalta civilizație la barbarie. Zicea că fusese nevoită să suporte situația fiindcă tata punea mare preț pe noul lui post. Îi oferea, în fine, prilejul „să facă bine cu adevărat", exact așa cum dorea el, adică „să răspândească arta în rândul poporului". „Tatăl tău", îmi spunea mama, „e un om care se dedică, un idealist. Dar nu-i practic, ca mine. Ochiul meu e mai ager

când e vorba de greutăți și lipsuri". Trebuie să vă explic acum și faptul că din cele mai timpurii perioade ale amintirilor mele, și fără îndoială chiar cu mult înainte – pe când eram doar un bebeluș –, mama îmi adresa monologuri înflăcărate la care nu se aștepta să răspund altfel decât poate cu un „săraca mami" în șoaptă când îmi vorbea despre o nedreptate. Era un fel de autobiografie orală, care începea într-un trecut foarte îndepărtat (se născuse în 1886) și cuprindea o listă enormă de personaje, veri îndepărtați (un văr de-al doilea era deja cum nu se poate mai îndepărtat pentru mine), o sumedenie de strămătuși, cunoscute după numele soților, mătușa Seed, mătușa Ogilvy, mătușa Spagrass și așa mai departe; profesori de școală, binefăcători, preoți, persoane de vază ca domnul consilier Tummage care, după cum spunea mama disprețuitor, se exprimă „prețios și cu mare lux de amănunte".

Viața mamei, copilăria, anii de școală, adolescența, flirturile, căsătoria, războiul și pacea, munca și vacanțele, familia și prietenii – dar și dușmanii – totul era țesut cu măiestrie într-o neîntreruptă saga plină de ramificații și brodată cu date noi despre nemulțumirile ei prezente, și toate eșecurile și obstacolele „cu care trebuie să se lupte bietul tău tată". Dar tonul nu-i era plângăreț, deși exprima când și când indignare, ci povestea frumos, obiectiv, minunat de limpede și condimentat cu anecdote originale și metafore strălucite: „Mătușa Seed intră în casă ca un amiral care-și inspectează nava". „Verișoara mea Aggie nu pierdea nicicând ocazia să facă impresie, aidoma unui câine pomeranian la plimbare." „Când mătușa Sarah s-a așezat pe foarfecele deschis, sângele i-a curs pe covor ca Niagara." Un personaj frecvent era o directoare hapsână, domnișoara Travis, căreia mama îi fusese asistentă. Pe vremea aceea, asta însemna „practicant". „Domnișoara Travis își aranja părul într-un coc, în mijlocul cocului își punea o broșă cu o piatră din sticlă mai mare decât globul ochiului și colorată în

roșu țipător, care strălucea de parcă era aprins. Când scria la tablă cu spatele la clasă, spunea mereu: «Să nu credeți că nu vă observ. Am ochiul meu roșu la spate.»“

— Dar, mami, era adevărat?

— Asta era o *strategie*. Erau și unii băieți năbădăioși, pe care trebuia să-i țină sub control.

Dar dintr-o altă povestire reieșea cât de mult îi plăceau mamei băieții ăștia năbădăioși: „Unii trăiseră pe șlepurile canalului naval din Manchester și se socoteau norocoși să meargă la școală. Nici măcar n-aveau pantofi ca lumea în picioare, uneori apăreau în picioarele goale, și veneau la școală fără gustare“. Din puținul pe care-l câștiga, mama le dădea câțiva penny celor mai săraci, ca să poată să-și cumpere și ei o chiflă: „una simplă costa un sfert de penny, una cu stafide, jumătate de penny și una cu unt, un penny*“.

Pe mama o îngrozea Potteries. Pe de-o parte din cauza sărăciei, fiindcă era un loc cu lefuri mici, ca de altfel în toate zonele industriale de atunci unde se angaja și un procent însemnat de femei și fete. Cu toate astea, șomajul rămânea ridicat. Sărăcia asta o făcea pe mama să plângă și spunea că „sărmanii oameni suferă de atâta timp. Nu bombăne niciodată. De când suntem noi aici, nu i-am prea auzit plângându-se. Trebuie să recunosc asta“. Dar cred că pentru mama și mai importantă decât sărăcia era murdăria. „Manchester e plin de fabrici, dar nu-i un oraș murdar. E umezeală, dar nici un pic de noroi. Coșurile fabricilor sunt înalte și pufăie fumul drept în sus spre cer, și pe urmă vântul dinspre Marea Irlandei sau dinspre Penini îl mătură de acolo. În schimb, la Potteries fabricile de ceramică sunt atât de joase, încât fumul face cale-ntoarsă și pătrunde în case. Fabricile astea oribile sunt

* Înainte de 1971: 12 penny = 1 șiling; 12 șilingi = 1 liră. După 1971: 100 penny (*pence*) = 1 liră.

peste tot și foarte aproape de locuințele oamenilor. Și nu ard cărbuni de Wigan, ci din aceia mărunți, scârboși, care se aud cum explodează în cuptoare, și se văd averse de scântei țâșnind din coșuri ca niște urâte focuri de artificii japoneze, care apoi cad și aștern funingine peste tot. *Funingine!* Avea tot mai multă forță în glas când pronunța vorbele astea fatale. „La Manchester nu găseai pete din astea de murdărie mai mari ca vârful de ac. Aici, sunt cât o jumătate de coroană și altele cât să poată acoperi placheta de alamă de la cabinetul doctorului. Ce să faci într-un loc unde o cămașă proaspăt spălată se întoarce seara cenușie ca un vas de război, *sau și mai rău?* Și o bluză frumoasă, nouă, se murdărește chiar înainte să ajungă fata la școală, sărăcuța."

Pe mama o dezgusta Stăreția cu nenumăratele ei uși „care lăsau să intre funinginea", și cu suprafețele de mahon unde umezeala întâmpina murdăria „cu brațele deschise", transformând-o într-un „reziduu unsuros" imposibil de șters, de curățat sau de îndepărtat, dacă nu se făceau eforturi susținute. „Asta-i Casa Funinginii", spunea mama. „E Vila Slinoasă, Palatul Poluării. Arată-mi și mie o femeie de pe-aici care să n-aibă o pată de funingine pe față. Sau în altă parte", spunea ea supărată. „Murdăria se așterne la noi ca zăpada pe codrii Rusiei." Dar și mai grav era că Stăreția reprezenta un mare pericol: în pivnițele ei întunecate, labirintice, păzite de o portiță pe care mi-era interzis s-o deschid, mișunau… gândaci de bucătărie; era un cuvânt pe care mama îl pronunța cu spaimă histrionică. Îmi spunea: „Nerușinații sunt aliniați în batalioane cu armuri de alamă, ca infanteria prusacă". Le-a pus borax „dar ei l-au băut de parc-ar fi fost ceaiul de seară de la Buckingham Palace" (luxul acesta din urmă era o metaforă din Lancashire sugerând un festin ca al generalului Lucullus).

Mi-au rămas în memorie tot felul de imagini despre Stăreție, cu ororile și secretele ei întunecate, astfel încât, privind-o

azi, o văd ca pe o vilă stil Charles Addams, iar toți cei care locuiau acolo – părinții mei, fratele meu Tom, cu zece ani mai mare decât mine, sora mea Clare, cu nouă ani mai mare, și Elfride, cu opt ani mai mare – erau ființe pe care le prețuiam, le iubeam și mă iubeau, exact opusul unor monștri. Îmi aduc aminte despre toate acestea mai mult din povestirile mamei decât din trăirile mele personale. Eu n-am văzut niciodată gândacii ăia de bucătărie, deși mi-i imaginam în uniforme prusace albastre, înhămați la tunuri de-a lungul podelelor din pivniță; cu atât mai puțin „creaturile mai mari" la care făcea aluzie mama cu o mimică solemnă și cu degetul dus la buze. Habar n-aveam ce ființe ar fi putut să fie. Multe pasaje din monologurile mamei rămâneau cu totul de neînțeles pentru mine, și totuși erau atât de fascinante, aveau atâta rezonanță, încât mi s-au întipărit în memorie. Vorbea pentru plăcerea amândurora, și a mea, și a ei, și nu făcea nici un compromis doar de dragul anilor mei fragezi.

M-am născut târziu în viața ei, depășise cu mult patruzeci de ani, și apariția mea a luat-o prin surprindere. Sora mea cea mai apropiată ca vârstă, Mary, căreia i se spunea Mamie, murise înainte să mă nasc eu, de diabet, boală aproape incurabilă la vremea aceea, și tot ce știu despre ea se rezumă la spusele familiei și la o fotografie sfâșietoare în care privește țintă în aparatul de fotografiat, lungită în patul de spital, cu ochi solemni, larg deschiși. Așadar, am fost pentru mama un dar aparte venit de la Dumnezeu ca despăgubire pentru fetița pe care o pierduse, și ca o companie bărbătească pentru vârsta ei de mijloc. Mă punea în multe privințe pe picior de egalitate cu ea, și mă considera parte integrantă a gândirii ei, prezentându-mi, de pildă, alternative pro și contra în diverse situații. Așadar, vorbirea îi era presărată de întrebări retorice. „Să mergem la cumpărături *acum* sau *mai târziu*?" „Crezi că bărbatul ăla de vizavi e tipul de criminal?" „Ce zici, îmi stă bine

albastrul ăsta? Știi, e culoarea Fecioarei Maria, dar uneori mă gândesc că poate nu e și *a mea*." Pe urmă, după ce s-a hotărât să poarte albastru: „Îmi pare bine că mă placi în albastru".

Tenul îi era fără cusur, trandafiriu și catifelat ca piersica. N-avea nevoie de fard și cu siguranță că nici nu-și pusese vreodată așa ceva pe față, cu excepția unui strat foarte subțire de pudră. Avea o siluetă zveltă, pe care hainele ei îngrijite, simple și mulate pe corp, dar și mersul sprinten o scoteau frumos în evidență. Era grațioasă. Mândria ei era părul, roșu-auriu, lung până la coapse și împletit în două cozi groase, prinse pe cap cu o multitudine de agrafe. Toată copilăria am urmărit în fiecare dimineață cum își aranja părul. Era o operație complexă, pe care o făcea cu viteză și eficiență uluitoare, dovedind o măiestrie de care nu mă mai săturam. Spălatul părului era o altă operație majoră plină de încărcătură emoțională, care-mi procura multă bucurie și care de asemenea era executată în viteză, cu desăvârșită virtuozitate. N-a fost în viața ei la coafor. Maximele ei cu privire la vestimentație erau legi: „Mătasea este un material care trebuie purtat cu discreție". „Nici o doamnă nu poartă roz." „Îmi plac ochii mei albaștri, dar aș prefera să fie verzi." „Nimic nu i se potrivește mai bine unei doamne decât o haină făcută de comandă. Dar trebuie să fie creația unui croitor pentru domni. Nu a unei croitorese." Asta m-a cam pus în încurcătură. Eu îmi închipuiam că un domn sau un cavaler e însoțit de un scutier și că poartă armură. Știam eu că mama avea corsete, ca un fel de armură, numai că doamnele nu mergeau la război.

Multe din cuvintele folosite de mama mă zăpăceau, dar îmi și inspirau imagini foarte originale. Un cuvânt care-mi plăcea mult de tot era *consternat,* fiindcă-mi sugera un rege supărat, și asta din cauză că mama îl pronunța cu ton maiestuos. Știam că *locvace* avea de-a face cu vorbirea, dar eu îmi închipuiam ceva dulce, ca o melasă care se prelinge dintr-o

Cuprins

1. Funingine! 5
2. Stately Park 29
3. Artilerie grea pentru biserică. 51
4. Sala de cinematograf și Sytch 73
5. Linia de derivație 95
6. Fum în artă 124
7. Delicii și suplicii. 147
8. Drumul spre Mow Cop 174
9. Vin soldații. 203

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Paul Johnson

Duşmanii societăţii

ISBN 978-973-50-3706-2
372 pag., 2013

Violenţa, lipsurile în mijlocul bogăţiei, tirania şi cruzimea căreia îi dă naştere, prostiile grosolane ale celor puternici, indiferenţa celor avuţi, dezacordurile dintre cei inteligenţi şi bine intenţionaţi, apatia mulţimii sărmane – aceste lucruri ne vor însoţi până la capătul drumului. Prin urmare, civilizaţia va fi întotdeauna expusă riscului, şi în fiecare epocă este prudent să examinăm cu extrem de multă seriozitate ameninţările la adresa ei. Toate societăţile bune nasc duşmani a căror ostilitate combinată se poate dovedi fatală. Nu există vreo formulă uşoară de apărare, şi cea mai eficientă strategie este identificarea rapidă a forţelor maligne, dacă se ivesc. Acesta este principalul scop al cărţii de faţă.

Paul Johnson

Paul Johnson este unul dintre cei mai inteligenţi gânditori politici ai vremurilor noastre, un istoric al pasiunilor intelectuale care nu se teme să identifice patologiile reprezentate de variile corectitudini şi de relativismul moral. În această carte, Paul Johnson îşi continuă pledoaria pentru valorile burgheze, pentru libertatea socială, politică şi economică, ameninţată de promotorii, mărturisiţi sau nu, ai colectivismelor utopice. Este un manifest, curajos, informat şi coerent, pentru viziunea popperiană a societăţii deschise.

Vladimir Tismăneanu

Paul Johnson

Socrate. Un om pentru timpurile noastre

ISBN 978-973-50-4044-4
160 pag., 2013

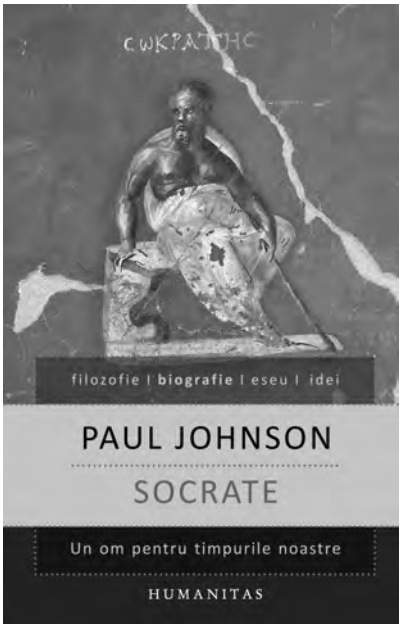

Socrate înțelegea filozofia nu ca pe o activitate de tip academic, ci ca pe o activitate a omenescului. Ea avea drept obiect oameni concreți, care se confruntau cu alegeri etice reale între drept și nedrept, între bine și rău. De aceea, un filozof călăuzitor al celorlalți trebuia să fie mai mult decât un gânditor, mult mai mult. Trebuia să fie un om bun și de ispravă, pentru care căutarea virtuții să nu reprezinte o idee abstractă, ci o chestiune practică a traiului de zi cu zi. Trebuia să aibă îndrăzneala de a face alegerile cuvenite și de a le suporta consecințele. În ultimă instanță, filozofia se dovedea a fi o formă de eroism, iar cei care o practicau trebuiau să fie înzestrați cu curajul de a sacrifica orice, până și propria viață, pentru a atinge gradul desăvârșit al virtuții. Socrate chiar asta a făcut. Iată de ce îl cinstim și îl omagiem drept personificare a filozofiei.

Paul Johnson